

Оксана Гвоздь

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Oksana Hvozď

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

TO THE PROBLEM OF STATE REGULATION OF THE ORGANIC AGRICULTURAL MARKET IN UKRAINE

The article outlines the main problems hindering the development and functioning of organic agricultural production, features of the state regulation of the organic agricultural market in Ukraine are characterized. The author developed the scheme of organizational and economic mechanism of state regulation of the organic agricultural market. The measures to be taken by state authorities with the purpose of improving the development of the market of organic agricultural products in Ukraine are determined. The process of implementing organic production of agricultural products can be distinguished by a number of factors: environmental, social and economic. The main directions of improvement of the mechanism of state regulation of the organic agricultural market are given.

Keywords: organic production, organic products, organic farming, organic agriculture, mechanism, the mechanism of state regulation.

Постановка проблеми. Вже більше двадцяти років світовий ринок органічної сільськогосподарської продукції динамічно розвивається, а органічні продукти харчування стають реальною альтернативою споживанню традиційних продуктів. У сучасній українській економіці сільське господарство і продовольчий сектор відіграють надзвичайно важливу роль. Високий рівень попиту на органічну продукцію, який спостерігається у Європейському Союзі, відкриває перед українськими сільськогосподарськими виробникам додаткові можливості для експорту. Незважаючи на наявність численних проблем та перешкод на шляху розвитку українського ринку органічної сільськогосподарської продукції, він є перспективним для підтримки економічного зростання в нашій країні та забезпечення українців високоякісними та корисними продуктами харчування. Враховуючи те, що попит на органічну продукцію зростає у всьому світі українські товаровиробники мають реальні перспективи подальшого зміцнення експортного потенціалу в цій сфері, посилення міжнародних економічних зв'язків, зростання доходів і залучення новітніх технологій, які сприяють збереженню та покращенню природного середовища.

У зв'язку з великим попитом на продукти харчування, виробники часто використовують синтетичні агрохімікати у процесі виробництва. Це позначається на якості та корисності самої продукції. Саме тому багато країн з розвинутою економікою почали надавати більше уваги покращенню технології сільськогосподарського виробництва, зменшенню забруднення довкілля та зростанню екологічної свідомості населення.

За оцінками Міжнародної асоціації рухів екологічного сільського господарства (IFOAM), поточний обсяг світового споживчого ринку органічної продукції становить 60 млрд. євро, що у 5 разів вище у співставленні з 1999 роком. Найбільшим ринком збуту органічної продукції є США, де реалізовується такої продукції майже на 26 млрд. євро (43% від світової ємності ринку). Друге місце посідає ЄС з обсягом реалізації 24 млрд. євро на рік (40%), третє – Китай (3,7 млрд. євро, або 6%). За розрахунками фахівців, у середньому кожен мешканець планети витрачає на органічну продукцію близько 8 євро на рік. При цьому, найбільше на органічну продукцію витрачають жителі Швейцарії – 221 євро на рік, Люксембургу – 164 євро, Данії – 162 євро. За оцінками Продовольчої та

сільськогосподарської організації ООН (FAO) у перспективі попит на органічну продукцію у світі зростатиме з розвитком економіки країн, підвищення рівня освіти та доходів населення¹.

У свою чергу, це зумовило підвищення зацікавленості споживачів, які прихильні до здорового способу життя та свідомі про шкоду продукції традиційного виробництва, обирати якісну, безпечну та корисну продукцію, шкода довкіллю від якої буде мінімальна. У відповідь на такий попит на ринку появився сертифікований процес виробництва, в якому заборонено використовувати хімічно синтезовані добрива та засоби захисту рослин, гормони та антибіотики, генетично модифіковані організми, синтетичні ароматизатори, консерванти, барвники тощо, а також відповідним чином маркованої продукції – органічної.

Важливим аспектом органічного процесу виробництва сільськогосподарської продукції є державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції, адже воно потребує узгодження економічної політики держави, екологічної стратегії розвитку та відповідної нормативно-правової бази. Розв'язання наявних проблем у цій сфері вимагає розробки та чіткої реалізації державної політики у сфері державного регулювання розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції, підтримки та сприяння освоєння сільськогосподарськими товаровиробниками виробництва органічної продукції, а також реалізації низки заходів, які б спонукали суб'єктів господарювання до раціонального землекористування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем виробництва органічної продукції в Україні у сфері державної підтримки присвячені праці вітчизняних науковців В. І. Артиша, Н. А. Берлач, О. В. Гафурової, Х. А. Григор'євої, А. В. Духневича, С. І. Марченко, Д. М. Коломійцевої, Н. Прокопчук, В. Ю. Уркевича. Серед зарубіжних авторів, які займалися дослідженнями у цій сфері, слід назвати І. Урбана, Б. Хубера, Г. Шварца. Проте деякі аспекти державного регулювання виробництва органічної продукції на сьогодні потребують окремого наукового дослідження, враховуючи проблемність та актуальність даного питання.

Завданнями статті є визначення основних проблем, які перешкоджають розвитку та функціонуванню органічного сільськогосподарського виробництва, характеристика особливостей державного регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні, розроблення схеми організаційно-економічного механізму державного регулювання ринку органічного сільськогосподарського виробництва, визначення заходів, які мають бути здійснені органами державної влади з метою покращення розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні.

Виклад основного матеріалу. Попит на продовольчу продукцію органічного походження зростає у всьому світі, Україна теж не залишається осторонь відповідних тенденцій. Причиною цього є різниця між якістю та рівнем безпеки продуктів, що виробляються сьогодні, і сертифікованими органічними продуктами. Очевидно, що більша частина споживачів органічної сільськогосподарської продукції зосереджена в країнах з вищим рівнем економічного розвитку та більшою платоспроможністю, оскільки органічна продукція характеризується вищим рівнем цін у порівнянні з продовольчими товарами виготовленими без дотримання вимог, що висуваються до органічної продукції (зважаючи на вищу собівартість її виробництва та переробки), а також необхідністю урахування у виробничих витратах таких факторів як охорона навколишнього середовища, поліпшення умов утримання тварин, збереження родючості ґрунтів і вживання заходів щодо розвитку сільських територій.

Однак, існує ціла низка проблем, які перешкоджають розвитку та функціонуванню органічного сільськогосподарського виробництва (рис. 1).

Вирішення цих проблем, на нашу думку, є не лише важливим з точки зору економічного розвитку країни, а й матиме значний вплив на здоров'я нації.

У процесі здійснення органічного виробництва сільськогосподарської продукції можна виділити ряд факторів:

- економічні – проявляються у згоді споживачів сплачувати більшу ціну за продукцію органічного виробництва, зниженні вартості матеріальних ресурсів (агροхімікатів та паливно-мастильних матеріалів) від 30 до 97%². Водночас цей напрям потребує значних інвестицій

¹ Уланчук, В.С. (2017). Розвиток органічного виробництва в Україні. *Молодий вчений*, 3, 867-870.

² Мельник, І.О. (2015). Державне регулювання розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні та світі. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 8, 828-832.

Рис. 1. Проблеми, які перешкоджають розвитку та функціонуванню органічного сільськогосподарського виробництва

Джерело: розроблено автором.

у виробництво, також зростає собівартість продукції через зниження урожайності у період переходу до органічного виробництва та у випадку невисокого рівня родючості ґрунтів, природної продуктивності тварин і насіння;

– соціальні – обумовлені потребою залучення додаткових обсягів ручної праці, що відкриває можливості для дрібних сільськогосподарських товаровиробників здійснення діяльності у сфері органічного виробництва;

– екологічні – зумовлені поступовим відновленням якості земельних ресурсів, залучених до процесу виробництва, через дотримання сівозмін, застосування зелених добрив та методів біологічної боротьби зі шкідниками, технологій обробки ґрунту, спрямованих на мінімальне втручання, зниження ущільнення ґрунтів, а також зниження забруднення водойм і атмосферного повітря через обмеження застосування синтетичних агрохімікатів, збереження локального біорізноманіття через заборону застосовувати генетично модифіковані організми.

Обов'язковими умовами здійснення виробництва органічної сільськогосподарської продукції є необхідність чіткого дотримання відповідних умов здійснення виробничого процесу, сертифікації та періодичного інспектування. За умов дотримання стандартів органічного виробництва продукція отримує право позиціонуватись на ринку під маркою „органічна”. Згідно із Законом України № 191-VIII „Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”, органічна продукція – продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог цього Закону, а виробництво органічної продукції (сировини) – виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом, для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів¹.

¹ Мельник, І.О. (2015). Державне регулювання розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні та світі. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 8, 828-832.

10 липня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон України №5448-д „Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції”. Закон встановлює базові правила правового регулювання у сфері органічного сільськогосподарського виробництва, обігу та маркування органічної продукції, що повинно позитивно позначитися на подальших перспективах розвитку вітчизняного виробництва органічної сільськогосподарської продукції¹.

Характеризуючи розвиток органічного сільськогосподарського виробництва в світі, можна виділити наступні напрямки вдосконалення, які були б актуальними і в Україні: великотоварне сільськогосподарське органічне виробництво, в яке спрямовуються значні інвестиції; забезпечення стійкого розвитку сільського господарства України; розширення можливостей для впровадження інновацій. Розглядаючи досвід розвинених країн зазначимо, що державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції включає підтримку відповідних виробників, сприяння маркетингу даної продукції на основі підтвердження її якості на всіх стадіях руху товару від виробника до споживача, розробку нормативно-правових актів, щодо виробництва і реалізації органічної продукції, підтримку наукових досліджень в даній сфері, надання інформаційно-консультаційної підтримки виробникам та споживачам, регулювання експорту та імпорту органічної продукції. Усе це вимагає значних фінансових ресурсів, в тому числі у вигляді прямих субсидій².

Варто розуміти, що Україна зараз знаходиться у періоді становлення ринку продукції органічного сільського господарства, а це вимагає не лише державної підтримки та правового регулювання, а й фінансової підтримки від суб'єктів здійснення виробництва та значних інвестицій. Загалом серед заходів щодо державного регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції дослідник А. Вдовиченко виділяє такі основні напрями: розробка та забезпечення функціонування системи, яка гарантує стандарти і якість органічної продукції на всіх етапах її руху від виробника до кінцевого споживача; інтелектуально-інформаційне забезпечення розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції; фінансова підтримка розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції.

У зарубіжних країнах для підтримки розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції широко використовують преміальні ціни. На ринку всіх видів органічної продукції використовується преміальне ціноутворення, яке передбачає встановлення цін на більш високому рівні в порівнянні з аналогічною продукцією, вироблену на звичайних фермах, і перероблену звичайним способом³.

Тому, опираючись на досвід інших країн, що досягли успіхів в розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції, нашій державі необхідно, перш за все, формувати дієву систему державної підтримки та регулювання даного напрямку, налагодити організаційно-економічний механізм державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва, продовжити працювати над вдосконаленням нормативно-правової бази, частково запозичивши деякі елементи з закордонного досвіду та наукової думки у цій галузі, але обов'язково враховувати специфіку українських умов і традицій, що склалися в аграрній сфері.

Передумовами для ефективного функціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва є: загальні економічні закони розвитку суспільства, рівень розвитку науки та техніки, принципи державного регулювання, історичні, політичні та економічні категорії рівня розвитку та механізм пізнання, дії та використання економічних законів. Також для функціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання органічного виробництва України є відповідне правове, нормативне, економічне, адміністративне та інституційне забезпечення (рис. 2).

¹ Міщенко, Д.А. (2014). *Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України: теорія та методологія*. Дніпропетровськ: ДДФА.

² Міщенко, Д.А. (2008). Аграрний маркетинг в системі управління діяльністю підприємства на вітчизняному продовольчому ринку. *Агросвіт*, 13, 27-30.

³ Вдовиченко, А.Р. (2017). Державне регулювання ринку продукції органічного сільського господарства. *Економічний дискурс*, 2, 164-171.

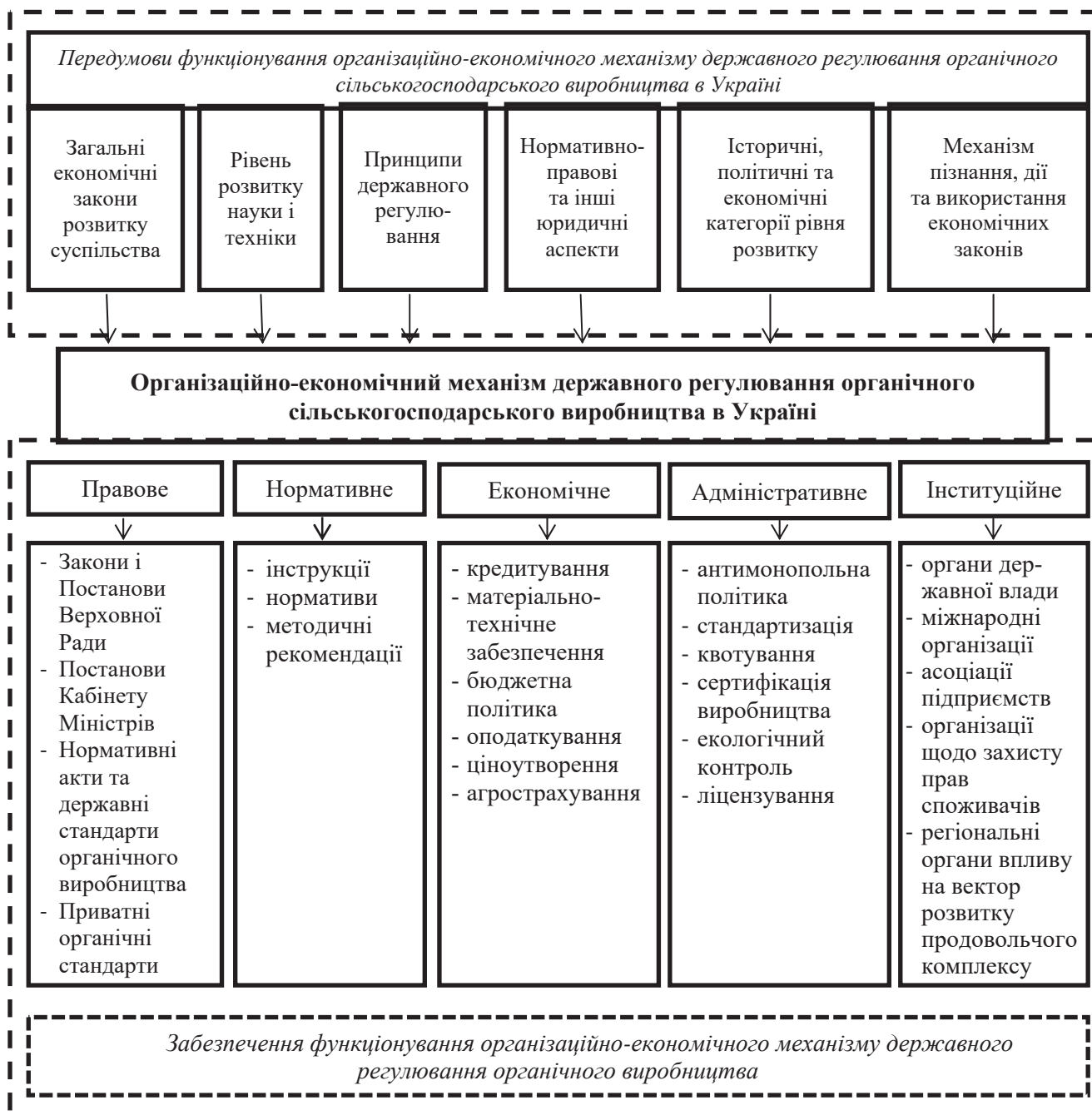

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні

Джерело: Розроблено автором.

Етимологічна сутність механізму державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва розкривається, передусім, через визначення поняття «механізм». З погляду підходів системного аналізу, це поняття визначають як впорядковану, організовану систему, яку використовують для впорядкування процесу, що відбувається в ній¹.

В економічній науці поняття механізму зазвичай прийнято розглядати як економічну чи господарську категорію. Під господарським механізмом розуміють сукупність організаційних

¹ Яцур, В. В., Сенишин, О. С., Горинь, М. О. (2010). *Соціально-економічне прогнозування*. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.

структур і конкретних форм господарювання, методів управління та правових норм, за допомогою яких суспільство (держава) додержується об'єктивних вимог економічних законів з урахуванням конкретної ситуації в народному господарстві¹.

Державне регулювання розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції включає організаційно-правовий та економічний механізми, що передбачають наявність системи відповідних методів і важелів впливу на суб'єкти господарювання, які стимулюють до виробництва органічної продукції. Організаційно-правовий механізм регулювання включає: ліцензування; особливості маркування органічної продукції; нормативи оцінки якості природних ресурсів; здійснення екологічного контролю та земельного моніторингу; природоохоронні заходи. Економічний механізм державної підтримки розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції має передбачати субсидування процентної ставки за інвестиційними кредитами, субсидування частки витрат на виробництво органічної продукції, страхування посівів виробників органічної сільськогосподарської продукції, пільги з оподаткування².

В Україні поки що найважливішим завданням перед урядом в галузі регулювання сільськогосподарського виробництва органічної продукції постає підвищення рівня якості органічної продукції та вдосконалення стратегії розвитку виробництва в країні, для забезпечення попиту вітчизняних споживачів. Наступним кроком можна розглядати інтенсивніший вихід на зовнішній ринок товаровиробників та експорт товарів до європейських країн, оскільки конкуренція з закордонними товаровиробниками (які повною мірою користуються підтримкою своїх урядів) в цій галузі лише зростатиме. Державне регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції має враховувати необхідність збереження високої якості виробленої органічної продукції, потребу у впровадженні інноваційних технологій, підвищені потреби в якісному інформаційному та консультативному забезпеченні всіх учасників ринку. У розвинених країнах це зумовлює особливу структуру державної підтримки, до якої входять система гарантування якості органічної продукції, інформаційне забезпечення і фінансова підтримка розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції.

Висновки з проведеного дослідження. З метою сприяння розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції органами державної влади має бути здійснено такі заходи: проведення широкої інформаційної кампанії з підвищення суспільної обізнаності щодо переваг органічного виробництва та екологічно чистих продуктів харчування; сприяння розвитку кооперації між товаровиробниками для спільного збуту органічної продукції, постачання необхідних ресурсів; створення національної системи сертифікації та контролю якості органічної сільськогосподарської продукції; створення національної системи страхування ризиків товаровиробників, що здійснюють діяльність у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції; сприяння встановленню взаємовигідних партнерських відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими операторами а ринку органічної сільськогосподарської продукції. Крім того, з метою підкріплення позицій вітчизняного органічного сільського господарства на світовій арені держава має сприяти інвестиційної активності у цій сфері, спрямовувати заходи підтримки не тільки на задоволення потреб населення країни в екологічно чистій продукції, але і на збільшення її експорту шляхом підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції.

References:

1. Ulanichuk, V.S. (2017). Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [Development of organic production in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*. [Young researcher], 3, 867-870. [in Ukrainian].
2. Melnyk, I.O. (2015). Derzhavne rehuliuвання rozvytku rynku orhanichnoi silskohospodarskoi produktsii v Ukraini ta sviti [State regulation of the market for organic agricultural products in Ukraine and in the world]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. [Global and national problems of the economy], 8, 828-832. [in Ukrainian].
3. Mishchenko, D.A. (2014). *Mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: teoriia ta metodolohiia* [Mechanisms of state regulation of the agrarian sector of Ukraine's economy: theory and methodology]. Dnipropetrovsk: DDFA. [in Ukrainian].

¹ Бєляєв, О.О. (2001). Політична економія: навчальний посібник. Київ: КНЕУ.

² Міщенко, Д.А. (2014). *Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України: теорія та методологія*. Дніпропетровськ: ДДФА.

4. Mishchenko, D.A. (2008). Ahrarnyi marketynh v systemi upravlinnia diialnistiu pidpriemstva na vitcheznanomu prodovolchomu rynku [Agrarian marketing in the system of management of the activity of the enterprise in the domestic food market]. *Ahrosvit* [Agroworld], 13, 27-30. [in Ukrainian].
5. Vdovychenko, A.R. (2017). Derzhavne rehuliuвання rynku produktsii orhanichnoho silskoho hospodarstva [State regulation of organic farming market]. *Ekonomichnyi dyskurs* [Economic discourse], 2, 164-171. [in Ukrainian].
6. Yatsura, V.V., Senyshyn, O.S., Goryn, M.O. (2010). *Sotsialno-ekonomichne prohnozuvannia* [Socio-economic forecasting]. Lviv: Vydavnychi tsestr Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
7. Bieliaiev, O.O. (2001). Politychna ekonomii: navchalnyi posibnyk. [Political economy: tutorial]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].
8. Mishchenko, D.A. (2014). *Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: teoriia ta metodolohiia* [Mechanisms of state regulation of the agrarian sector of Ukraine's economy: theory and methodology.]. Dnipropetrovsk: DDFA. [in Ukrainian].